

És én, aki először járok itt,
egyszerre bénító fájdalmat érzek,
hiába csöppent a nap rám mézet,
mardos, hogy tessék, mindennek vége.
Majd taxit fogok. Várnak ebédre.

Szentkuthy Miklós

[BEZÁRULT EURÓPA]

Közzjáték

Közzéteszi Tompa Mária

Szentkuthy Miklós hagyatékában többek között egy 1949-ben keletkezett befejezetlen, kiadatlan, cím nélküli regény maradt fenn. A kézirat egy részletét a *Thélème* című folyóiratban [IME, TARQUINIUS] címmel tettem közzé, minthogy az első ötven oldal a száműzött Tarquinius Superbus római király viszontagságairól szól, valamint egy kaszárnyáról a birodalom limesén, a Kárpátok havasaiban. A római tör-

ténet azonban hirtelen félbeszakad, a szöveg váratlanul napló-regénnyé alakul át; 1949. szeptember 7-én olyan esemény történt Szentkuthyval, amely feldúlta, és a regény kifejtését eltérítette: minden bizonytalansággal politikai jellegű, egyben személyét, egzisztenciáját is érintő esemény. – Az itt közölt rész önálló betét a regényben; címét a szövegből vettük.

Tompa Mária

Mióta utoljára vettem kezembe a tollat, olyan sötét felhő kötött ki életem fölött, hogy csodálkozom: még nem felejtettem el a betűket. Sokáig nem is tudtam a papírra nézni: halottnak éreztem magamat, akinek semmi köze nem lehet többé a műhöz. Hiszen mielőtt ez a gonosz és síri sötétség rám telepedett volna, már akkor is csodával határos erő vagy inkább megveszett dac és aszkétacsökönység kellett ahhoz, hogy egy-egy oldalt megírjak: hallja-e vagy olvassa ezt valaki majd még a világon? És ha igen, vajon nekem tudomásom lesz-e róla? No, Alsdorf-színész színészkedő unokája, hogy ízlik? hogy bírod? a közönség nélküli reménytelen remeteséget, siralomházi magányosságot?

Ugyanazon az úton jöttem le kocsmakerti, kora hajnali íróasztalomhoz, mint más-kor, de a tárgyak, fák, fények nem attól ugyanazok, hogy ők önmagukban (legalábbis látszólag) változatlanok, hanem hogy mi, a mi nyomorult kis életritmusunk ugyanaz, a mi hangulatunk, visszhangunk vagy pupillánk egyforma, napról napra. Megtölteni a töltőtollat, megkeresni a törőrongyocskát, valami nehéz német lexikont rakni a függöny végére, hogy a szél ne keverjen bolond farsangi zászlót belőle, ferdén vagy egye-

nesen szívókáztatni a buta töltőtollat az óriási lapos íróasztal sivatagján, ahol csak egy Picasso-kép színes nyomtatott másolata hever, valami amerikai *Vogue*-ból két darabban kitépve. Az egyiket egy keresztje-veszett Y alakú Krisztus-corpus, a másikat Borsos Miklós bronzérméje nyomja az én ábrázatommal rajta, régi római vagy kis-ázsiai pénzverőmodorban. Ezek is azért vannak a *Joie de vivre* képre rakva, hogy a szél el ne fújja a kitépett, lenge lapokat.

Aztán át Dolly szobájába, ő még ágyban, összevissza tekeregve – (én mindig úgy alszom, mint középkori kókoporsók fedelén a kinyújtott vitézek, vagy beretvaélesztő borbélyszíjnál egyenesebb halott püspökök). Az ablak nyitva, a vadszóló hatalmas tincsekben és zsíros-zöld meg rozsdapörkös kontyokban omlik be a szobába, kis híja, hogy körül nem futja az asztali lámpát a török metszésű asztalkán az ágya mellett – vajon meddig maradhat ebben a szobában? vajon meddig maradhatok én vele? meddig láthatom? Dolly takarója mindig legnagyobb részében a földön van, talán egy csücske takarja még a vállát, de az egész óriási redőzet ott terpeszkedik a padlón komikus haszontalanságban.

Odakünn a kislányom szobájában – amelyet talán vagy inkább valószínűleg örökre hagyott el Marion – a másik alvó, Magda, ott is nyitva az ablak a kert felé, a rácsos-göcsös körtefák, síró levelű és méregszemű szilvafák felé, egypár kukorica és napraforgó is odanéz a hajnali fagyott csendben. Hányszor imádkoztam hangosan ebben az ezer gyerekszenvedéstől és szerelmi dühtől meg gyönyörtől agyonélt szobában azért, hogy nem akarnék már semmit, lemondtam jóformán mindenről, de legalább egy ilyen apró kertben, két megégett kukoricaszár és három süket cintányéros napraforgó között fejezhessem be kettétört és félrefolyt életemet, reményeim csörgő cserepei fölött. De még ezt sem szabad, még ezt sem lehet: remetecsöndességem csak újabb, még büntetendőbb csöndnek számítana.

Magda feje fölött a nyersvas kétkarú villanylámpa, ő fabrikált mázolt piros papírból hosszúkás pergamensüvegeket a körtékre, ő végezte, a maga tündéres-kamaszos fűrő-faragó kedvében az egész villanyszerelést. Ott az ágy fölött nincs semmiféle kapcsoló, csak valahol messze-messze, a szoba másik sarkában lehet gyújtani, meg „ojtani” az ő kisgyerekes, szerény hangulatlámpáját. Mikor véletlenül nem valami gyerekes durcássággal hazudott betegség miatt bujkált aranyhaltestével az óriás dunyhák alatt (: fikarc vanília egy óriási tejszínhab-pofonban...), hanem a szerelemnek élt, akkor a legfantasztikusabb karnyújtóztatásokkal nyúlkaft fel a két sipkás villanykörtéhez: „majd bolond lesz” kiugrani az ágyból és egy behemót, klinikafehér szekrény mögött vakargatni a messi kapcsolót, abbahagyva a szerelmet és lúdbőrözve a hideg kertek holdtölte fagyától. Inkább a körtéket csavargatta, lazítgatta a gallérjukban, míg el nem aludtak. Az a paszulyinda, melyet Münchhausen báró növesztett a Holdig – azt hiszem, az se nyújtózkodott ilyen egyenes-egyenes karcsúsággal az egekbe, mint Magda karja, mikor úgy akarta eloltani a lámpát, hogy azért a „Venus-pattern shouldn't turn away...”.

És a kis „barokk” lépcső a lejtős kertben: kezemben papír, töltőtoll, könyvek, még mutogatom is őket erősen, hogy fent a manzárdszobákban kukucskáló házmester és házmesterné lássák, dolgozni megyek a kocsmakertbe, nem pedig részegeskedni. Hát igen, valóban írni mentem, és nem a réges-rég megutált szemét pálinkáért. Közben zümmögő mosollyal megvettem magamat: ilyen gyáva kis poltron vagyok, azzal törődöm, hogy vajon mi a véleménye a házmesteréknek rólam? És ha innék? Miért vagyok ilyen gyáva szolgálja a legbutább pletykának és kicsinyesen rágcsgáló patkány-

rágalmaknak? Mi köze annak a kiszáradt, gyomorhajos, lesipuskás házmesternek ahhoz, hogy én remekműveket írok-e, vagy balog muslincaként belefullok a tizedik homoki fröccsbe?

Én a kétszárnyú és csigázó, „barokk” lépcsőn mindig a bal felé eső oldalon lépegettem lefelé a sovány félkert vagy álkert óriási fasora felé; furcsa viccek, babonás játékok, apró dacoskodások ürügye volt, ha másokkal együtt mentem le a lépcsőn: ki megy jobbra, ki balra? ki mellé szegődjem, kit bántok meg kevésbé? és hasonló világtörténelmi gondok.

A fák! A fák! Mikor hajnalban felhúztam a redőnyt, és nagy dupla hurkot bogoztam a gurtnijából, hogy vissza ne zuhanjon, már akkor is úgy üdvözöltem az ablakból a fákat, mint a testvéreimet, jézusaimat és szeretőimet, anyáimat és metaforáimat, talán úgy, mint akik mindennél is mindenebbet jelentenek. Ezeket a legmélyebb és legdöntőbb érzéseimet szeretném olyan egyszerűen kifejezni, mint amilyen egyszerűen fogy minden kortynál a pohárból a víz. Persze mégis bele-belelábolok buta idegeim rongyos rutinjából a Szent Ágoston-féle barokkba. De én ezt a barokkot már nem díszruhaképpen, hanem Jób-fekély- és vezeklő-daróképpen viselem. Mikor meglátom a tengerfekete vagy árvácskakék égálgát – köd és vihar, halál és acél, hideg reggel és éjfél tovább fenyegető alvadéka –, akkor át szeretném ölelni az egész természetet, madarakat, fákat, csillagokat, beleim bugyborékait és Krisztus keresztjét: a halálra gondolok, a természetre gondolok, a vallásra és az örökkévalóságra gondolok, a művészetemre és a művemre gondolok, a betegség és a szerelem számomra kisorsolt újtjaira gondolok, a történelem és egyéni életem összefüggéseire és ezen furcsa játszma kiszámíthatatlan végeredményére gondolok. Micsoda vörösek és micsoda vibráló aranyfények az égen; és benne a fák fekete rajza, együtt a felhők és a gesztenyék, együtt az örökzöldek és a halni való zöldek, talán a toll nem érheti utol azt a beleolvadást, a szenvedésnek, titoknak, kételynek és mégis vergődő végakarattal hinni akarásnak vallásos és művészi káoszát, mellyel így hat óra tájban kinézek, furcsa ferde szögben, az ablakon a kerti hajnal felé, a testem csupasz, mert így illik a betegséghez, kéjhez és halálhoz. Jézus is Dionysos-pőrén „akasztatta fel” magát Jehova nagyfene „plusz”-alakú madárjlesztőjére, és azt a Dionysost is pongyola nélkül rágták szét a tigrisek vagy a menádok. És olyan szentséges ez a dialógus egy csontváz és a rezdületlen, hatalmas, fekete levelű hajnali fák között.

A második találkozás a fákkal itt a „tróger-barokk” lépcsők táján történik: az őszi napfény rozsdája találkozik a levelek lehelet-korai rozsdájával, mit is akarok én ezekkel az óriási fákkal, ezekkel a lebegő levelekkel? Közéjük temetkezni, beléjük öltözni, hideg zúgásukkal nemcsak a fületem, hanem egész testemet megtölteni; kérni az Istent, akiben nem tudok hinni, de utolsó pirosvérséjtemet is az ő cáfolhatatlan mítosza részegíti leírt soraim felé: kérni ezt az Istent, hogy ez a fa és ez az „én” ne múljon el sohasem, ami ilyen szép, ami ilyen szenvedélyes csoda, az maradjon meg mindörökké. Rág a kétely: meddig? meddig? láthatlak még örökké mulandó, halálraitélten végtelen törzsökös növényeim? Tudom, ó, nagyon jól tudom, hogy az a varázslatos béke, az az ezerpikkelyű shakespeare-síri csönd, amely néma zöldjeitekből, mint valami hűvös kábulat árad felém, az sem igazi csönd. Savak, bogarak, oxigének, klímák, gyökök érgörcei, ezer háború és ezer gyilkosság, az egymást felfalás isteni kényszere nálatok is éppúgy a fekete repertoárhoz tartozik, mint a világtörténelemben, de legalább *nem látom*. És az ember úgysem igazság és hazugság választójára került, hanem csak kéjes maszlag és gyilkos maszlag megalkuvó alternatívája közé. És kifejezni, ábrázolni titeket, azzal az ábrázolással, amely a halál elleni halálraitélt küzdelmében már nem

tesz különbséget lírai izgatottság és tárgyias pontosság között: az ilyen ábrázolásban az örült másoló hűség és az örült vallási-művészi vonzalom a rügyek szentséges-precíz körvonalai után már egyértelműen egybefolyik. Isten, búcsúzás, műalkotás... ezek kísérik a fasorban a kocsmakert felé.

Korán kelek, legtöbbször még a Hold is fent van az égen. Milyen gyönyörűséget okoz nekem így hajnalban ez a hófehér (és most persze gömb alakú és nem lapos) Hold! Körülötte az alig sárguló meg fehérülő levelek – Ophelia fejét koszorúzták így a virágok, mint ezek a rezdületlen, kihűlt Danaé-aranyak a Holdat. Néha-néha egy nyomorult vándorcirkusz vetődik errefelé; hogy irigyeltem a zörgő csontú gebéket, koptatott sebekkel és tetves sörényükkel; életem oly reménytelen, szerelem, pénz, egészség, hivatal, irodalom: oly csigalépcső vagy forgószél alakjában csavarodnak le rólam, cinikus sebességgel, a káröröm mérges sivatásával, hogy boldogan, vallásos és kifáradt alázattal cseréltem volna ezekkel a koszos gebékkal; csak rágnám a taposott tallót, nem törődve már semmivel, miután már semmi sem törődik énvelem. Bezzeg egypár éve még igazán nem gondoltam volna, hogy ilyen epekedő, misztikus vágyódással és könnyöggel szeretnék beteg cirkuszlóvá változni.

A kocsmakert közelében van egy furcsa kis kertecske: a rét közepén, akkora, mint a tenyerem, és egészen pókhálószerűen vékony lécekkel van elkerítve – még egy zöld béka alatt is leszakadna az ilyen létra –, de ezek a lécek telides-teli vannak halványkék óriási hajnalka-trombitákkal: ennél szebb reggeli imádságot, mint megpillantani ezeket a kék szemeket vagy csillagokat, Beato Angelico pillangóit, nem tudok elképzelni. Világítanak, szűziesek, frissek, átlátszók és szárukban dzsungelesen dúsak: megint az a legbelsőbb és legörvényesebb izgalmam veszi körül őket, mint a fákat: a természet titka, szerelme, szépsége és egyetlensége; felajánlani őket áldozatképpen valami istenségnek, akinek bőre az én anarchikus, mindent kiirtó kételkedésem, és akinek sötét vastagbelei az én kiirthatatlan és végtelen vallásosságom; velük együtt imádkozni, velük együtt menni az örökkévalóságba; a mikroszkóp és a vegytan legrafináltabb elemző eszközeivel felfejteni sejt-sejtjeik legapróbb titkát; valami kétségbeesett kétfelélé tépetség aközött, hogy ettől mindörökre búcsúznom kell, mert ó, jaj, mennyire tudom, hogy a holttestek valóságok, és a másik: hogy ez nem és nem múlhat el sohasem! ilyen szadizmus talán csak mégsem létezik, hogy az az X teremtő vagy X első ok, amely mindent és bennünket világra hozott, az olyat talált volna ki éktelen gonoszságában, hogy belénk oltja az örökkévalóság, a testek és virágok feltámadásának erős és követelőző vágyát – ugyanakkor elpusztít mindent az örök halálba és semmibe: család az egész? Mint a jiddis színház pajeszos raisonneurje, odaguggol valami ördög a felbonthatatlan koporsónkra, és süket fülünkbe kukorékolja: „viel melóchesz, wenig bróchesz”...

Az imádkozás körül fordul meg minden, az az ómega és az alfa: noha rögtön, az első pillanatban ott jelentkezik a méreg, a mérgelem, ti. az a gondolat, hogy *lehetetlen* emberi morállal és logikával jó istennek képzelni olyan istent, aki olyan *végtelen távolságot* teremt saját maga és kreatúrái között, hogy imára egyáltalán szükség van. Az ima a legkeservesebben önellentmondó vagy paradox dolog a világon: egyrészt legörültebb, leggyermekibb, legzsigeribb szükségem! semmi, de semmi a világon nem kell úgy, mint az imádság! ima vagy én: a legközönségesebb példa azonos értelmű szavakkal és, és, és: az ima ténye egyúttal a legnagyobb vád az Isten vagy bármi isten *ellen*: hogy lehet a teremtő olyan ördögien aljas, hogy minket állandóan nyafogtat és nyomorít, mint a legkomiszabb utcagyerek a kitépett lábú cserebogarat?

És mégis, hitetlenül, kétellyel, reménytelenül, egyetlen facér „pro” nélkül a vallások iránt: imádkozom ezekben a sötét napokban, amelyeknek csak elején tartok, és feltartóztatathatlan biztossággal csak még sötétebbek lehetnek. Épp ezért próbálom sitetve, úgy, ahogy tudom, megírni ezt a közjátékot: mikor a hullámok végleg összecsapnak az ember feje fölött, akkor már csak a halálfélelem beszart béna állatja! ott már sem írni, sem imádkozni, sem gondolkodni nem lehet, csak valahol a tudat vagy a tudatalatti mélyén kérődzni az agonizáló évmilliós vadját a Dög Teremtő Valaki ellen... az őrzítő testi-lelki szenvedések ilyen kálváriáját kell végigjárnom, hogy jutalmul érte megkapjam... az örök megsemmisülést? Ó, angoljaim, gyertek tompítani spanyol barokkomat, és mondjátok csak pipázva és dűnnyögvé: rather unequal business (vagy talán csak ennyit: rather...).

Éppen tíz éve írom a *Szent Orpheus Breviáriumát*: bezzeg bandzsa csillagok és keserű ómenek kísérték a születésedet is, meg ezt a rajtam (csonka pók agyonrongyolt hálójában...), ezt a rajtam kívül senki által nem ünnepelt jubileumot. Mikor a sötétség most szeptember hetedikén olyan vastagra kelt és hosszúra nyújtózkodott, hogy giccs-Greco karjaim és lábaim sem érték el a végét, elővettem újra a szentek életét, hogy megnézzem: miféle katolikus strázsák voltak odafent szolgálatban azokon a napokon, mikor életem legsötétebb gödrébe buktattak? Oly természetes volt ez a gondolat, egyrészt az imádság kétségbeesett kéjence vagyok, másrészt nem az volt-e első gondolatom, mikor abba a műbe fogtam, hogy sorba megírom, egy-egy rövidebb fejezetben, egy-egy szent életét, és utána: novellákat, esszéket, imákat, filozófiákat, gyónó-mániás napló-szenyveseket, tudományos feltevéseket, ezeregyéjszakás fonódó-fonolas fűzerben, mégpedig aszerint, hogy egy-egy szent életében miféle *motívumok* fordulnak elő? Például Szent Nonentius de genere Superpresente életét elmondom, mondjuk öt puritán, tömör oldalon, és az ő életében a következő szemet szűrő ihletelésztő motívumok fordulnak elő: leánykereskedelem elleni küzdelem; tengeri vihar; a nő-pápa antiklerikális legendája; belga kereskedelmi kikötők matrózélete; zsidó származású inkvizítorok a spanyol barokkban; egy kis-ázsiai legenda, mely szerint Mária Magdolna egy varázslóval üzletet kötött, aki kiügyeskedte, hogy Magdolna volt tulajdonképpen keresztre feszítve, és Krisztus eltűnt valahol Egyiptom és Kína között; pestis pusztít Bizáncban, és egy szent nő házában mindenki egészséges és hófehér bőrű marad: isteni csodaképpen a mór cifrázatú *paloták* oszlopai és boltívei kapják meg a betegséget... és így tovább, és így tovább. Mindez, majdnem katalógus-szárazsággal (...képes lennék én valaha is erre?...) a breviáriumi életrajzban. Utána? Ami történet, gondolat, lírai foszlány, emlék valaha életemben vagy képzeletemben előfordult ilyen dolgokkal kapcsolatban, mint: leprás vagy pávaszemes szajhák; tengeri utazás; érosz és oltár, szentség és blaszfémia; antwerpeni handlák és rembrandtok; zsidóüldözés és Biblia; árja halandzsák és sémi dreck-logikák: ezek mind szépen, mint a kis sárga bóbíta-csirkék a vén anyatyúk köré letelepszének. Ha aztán mindet megírtam, jön a következő szentéletrajz, „új műsor, új vezetés, új motívumok”.

Így indult ez a nagy Breviárium (a „monumentalitás” minden stupid igénye nélkül: inkább a gótikus vagy hindu halmozás szenvedélyes gyönyöre vezette, ami valami egészen állatiasan naiv dolog, semmi köze holmi germán „synthese”-hez...). Természetes, hogy azokban a legfeketébb pillanatokban, mikor úgy látszik, hogy nemcsak a szerző teste, hanem maga a mű is a végső és végleges pusztulásnak van kitéve, visszatér ihlető szentjeihez, akikben nem hisz, de csak velük és általuk tud élni és még inkább meghalni. A szerencsétlenség (egyébként Isten őrizzen, hogy buta túlzással túlromantizál-

jam a dolgot: de – nem tehetek róla – a leskelődő éhhalál mégiscsak éhhalál...), a szerencsétlenség szeptember hetedikén ért el hozzám, mint „ördögi üdvözet”, de mivel az ebédet előbb *főzik*: nem a szeptember hetedik szentjeimet kezdtem olvasni, hanem abból az időből, amikor *főzték* ezt ellenem (ők? vagy nem ők? ...nem, nem ők, mert ők vagy jók hozzám, vagy egyáltalán és borzalmas biztonsággal nincsenek...) – szóval szeptember negyedikén nyitottam ki a szentek életrajzát.

Apró betűkkel volt nyomtatva Szent Ida „özvegy” neve... (valami pokoli humor van ebben a szakrális-bürokratikus „özvegy” szóban, ha az ember hivatalos klerikális kincses kalendáriumokban olvassa: „özvegy” – mint valami reklámfoglalkozás, mintha más sohasem lett volna a világon özvegy)... Olvasom, hogy a westfaleni templom előcsarnokában állították fel férje hatalmas kőkoporsóját, és erre ő, a professionalista özvegy, külön kis cellát épített a szarkofág tetejére, abban élt, betegen, bomlott belekkel, szerelemben a halottal, aszkézisben férje Égi Gyilkosával (: ugye Isten, ez a „helyes kifejezés”?...) Nem kavarognak-e ebben a cellában és koporsóban a szerelem és vallás, az undorító betegség és a megsemmisítő halál nagy kulisszái és kérdőjelei? A szent özvegy nem engedi, hogy mindazt a fojtó piszkot, amit a természet testünkől nap mint nap fantasztikus megalázásunkra és undorunkra kiprésel, az özvegy nem engedi, hogy a derék sekrestyés mindezt eltakarítsa! hiába kopogtat az éjjeli csöndben a kis kenetszagú quasimódó a szent nő rozoga bódéjában, kezében az éjjeliedénnyel, vizes rongyokkal és kurta cirokseprűjével, hogy eltakarítson mindent, nem, a nő saját szennyében akar lakni, nem mert perverz, nem mert állat, hanem mert érzi az anyag mérhetetlen szomorúságát, és... és... talán valami bujkáló vád és dac és visszavágás van ebben, a híres jó isten hírhejt jósága ellen: „Na! nesze neked, Isten, íme a saját képedre formált ember! Ez a képed? Ez a tükröd? Ez a szobrod?”

És mikor a mainzi érsek, hermelinjeivel és parfümjeivel, udvarhölgyeivel és hóhéraival, egy körmenet alkalmával bevonult a templomba: ott már olyan fullasztó volt a bűz, hogy az érsek nyomban elájult a baldachin alatt. Ebből lett aztán a nagy teológiai kutyakomédia: az örült szent és a finnyás kánonjogász megoldhatatlan kakasviadala. A nép ereklye- és orvosságként hordta szét mindazt a szomorú piszkot, amit az özvegy kunyhójából erőszakkal kilophattak, a templomban azonban nem lehetett misézni, mert nem volt a világon tömjén, amellyel azt a gyilkos „odeur”-t el lehetett volna fojtani. Közben Ida kalapáccsal és fűróval kilyukasztotta a kőkoporsó fedelét, melynek tetején ferdéllett tántorgó kis kunyhója: látni akarta férje arcát, ott guggolt sercegő mécskkel a luk mellett, és leste, pillanatról pillanatra, hogy modellálja szörnyű szerelmét a halál.

Giccs ez? kültelki grand guignol? Kórházba való veszett természetellenesség? Ó, nem: a középkorban éppen az a gyönyörű, hogy mindaz, ami a sátáni-angyali természetben lényeges és hatalmas, az szemérmetlen nyíltsággal, a legvádlobban rikoltó színekben lép elénk: a gátlástalan realizmus gátlástalan delíriuma. Ha ugyan nem nehéz ez a kifejezés (hiszen húsz év alatt megtanultam, hogy én „nehéz” vagy inkább „ért-hetetlen” író vagyok) – ezek a középkoriak az Identitás örült és szent arisztophaneszai voltak – ami annyit jelent, hogy soha egy koporsó nem volt anyagi nyersségében és misztikus jelentésében koporsóbban koporsó, mint a középkorban. Soha a szerelem, a halotti álarc, a keserves bélsár és az aranymandzsettás kesztyű nem voltak azonosabbak önmagukkal, mint a velejéig materialista középkorban. És minden igaz anyagiasság örült, mert a természet másíthatatlanul a bolondság szinonimája. És minden anyagiasság szent, mert a koporsó, a bélsár, az aranykesztyű, a mécsfényben felvigyor-

gó vagy felkomorló szerelmes csontváz oly szépek, oly szomorúak, oly intenzívek és oly titokzatosan kérdésesek, hogy ez már csak egy vallás témája lehet. És viszont azt, hogy: 1) a koposó ily borzalmas öntalálattal *koporsó*, 2) az az örültségnél is *örültebb* dolog, hogy van koporsó, és 3) ha valami szörnyen, horribilisan, az evidencia hipnotizáló grimaszával „*van*”, ebből a három dologból (az azonosság parázna nyíltságából, a valóság örületességéből, és a valóság ab ovo vallásos jellegéből) az ember csak Divina Commediát teremthet: ez itt az Arisztophanész...

Hadd tegyem ezt a – ma már kóbor kutyának sem kellő – utolsó skolasztikus korszorút Szent Ida üdvözítő cloaca-sírfára: van-e illőbb hozzá? A saját koporsóját már életében megcsináltatta, és odaállította üresen a kunyhója mellé; falán címerpajzsok erdeje, bojtok és márványkárpitok: a száz hercegnő (= Ida) oly szemétnek tartotta az arisztokráciának ezeket a heraldikus cégtábláit, hogy keserű nihilizmusa éppen abban nyilvánult meg: *hagyta*, hogy a stréber szobrászok a teteme kőkádjára faragják. És ezt a koporsót naponta kétszer meg kellett tölteni ételekkel a szegények számára! mialatt a vérhasban haldokló Ida a férje koporsófedelének szűrő és vágó alabástrom domborművein sanyargatta magát, tőle egy lépésnyire kesztyűs lakájok és köldökig dekoltált udvarhölgyek hozták a fejedelmi udvar legfinomabb húsait és gyümölcsseit. A szegények hosszú kígyózó sorban álltak a koporsó előtt, egy ezüstpálcás udvarmester (vattával, kölnivízzel, zsebkendővel és tubákkal dugaszolva el az orrát) jegyeket meg sorszámokat osztott a nyomorultaknak, akiknek több mint a fele nem enivalóképpen, hanem csodatevő ereklyeként vitte haza az ajándékot. De a szent komédiából még ez sem volt elég. Alighogy megkapta valaki a porcióját (a párizsi Ritzben nem találunk ilyen precíően a pincérek), kint a templomtéren jobbról is meg balról is egy-egy pap fogadta. Az egyik a fentebb említett mainzi érsek káplánja volt, és orditozva elátkozta az ajándék ételeket, pokollal és kiközösítéssel fenyegetve mindenkit, aki csak a szemét veti is ezekre az árticsókamártásos malac-sonkákra. Ugyanakkor a másik oldalon, kis rögtönzött kikiáltó-szószékről egy olasz szerzetes himnuszokat zengett minden salátás vagy tortás tálról, nagyokat cuppogva a szájával és nemegyszer az ujjait szopogatva, miközben mint egy kocsmai gyorsrajzoló a szilvetteket, ő a skolasztikus magyarázatokat rögtönözte pillanatok alatt; a jámbor hívek mind sorban megkinálták, és a dobostortáról rögtön elmondta, hogy benne a tészta és a krém úgy váltakoznak, mint a jó és a rossz az emberi lélekben, de a vastag, ropogós zománc a tetején a segítő kegyelem páncélja, mely megvéd minden kísértés ellen. Alig törölte le a glazúr szilánkjait a szája csücskéről, már egy szőlőfűrt muskotályos szemein magyarázta az anyagok fejének, számának és kopaszságának természetrajzát...

Szeptember ötödikén, Dolly születésnapjának előestéjén Giustiniani Szent Lőrinc életét olvashattam... életét, életét... ott tartok már, hogy az „élet” szó maga is szomorkásan-vigyorkásan értelmetlenné és érthetlenné vált számomra. Lehet, hogy magát ezt a papirozt is széttépik hamarosan, ezt és minden írásomat. Akkor aztán igazán hiába éltem, mert én *élni* az életért, sohasem, egyetlen milliomod szempillantásig sem tudtam, csak ezt a könyvemem akartam!

Velencében született, olvasom Szent Lőrinc életrajzában: hát én nem ott születtem? Valahol 1925-ben, a szentévből, tizenhét éves gimnazista koromban. Az első Nyugat, talán az első „*Valami*” Velence volt, azóta is tántoríthatatlanul hűséges maradtam hozzá.

De volt vagy van ilyen egyáltalán, hogy Velence? Egy sötét, ködös, sáros és tócsás őszi reggelen írom ezt, a kocsmám börtön vagy kripta alakú belső termében, a teg-

napról itt maradt mocskos szardíniahulladékok között, vaksi villanykörték alatt. Előttem a nyomorultan billegő asztalkán velencei képek: elképzeltetlen, hogy ez a város ebben a pillanatban is ott van a helyén...

...egy halas káromkodva, most ebben a pillanatban verklizi föl a rolóját, egy ház-mester nyiladozó újságpapír bombában most dobja ki a konyhaasztalon maradt beletet egy csigaháznál jobban gyűrűző kóbor macskának. Mindez van, ott van, én is ott szeretnék lenni, de az emberi haladás odáig jutott, hogy nem, nem szabad látnom, sőt rá se gondolnom...

Hús-harminc év óta hány könyvben olvastam a honvágy fájdalmairól! Micsoda? Tudtam én akkor, hogy ez a leghalálosabb és legemésztőbb betegség? Most tudom. Álmatlanul forgolódom éjjel az ágyban (az még külön Isten csodája és Isten ajándéka, hogy talán még öt pillantásig van ágyam), és látom Velencét: hamarjában meg se tudnám mondani, hogyan fordulok ezekhez a gyilkos-szép és még gyilkosabban elérhetetlen képekhez? A gyerekkoromat vadászom vissza benne? Az egész *Orpheus*-mű megtestesülését látom vizeiben és köveiben? Velence az városban, ami az Orpheusom könyvben? Bizánc komédiázó igézete izgat? A bolond európai történelem? Olyan vagyok, mint egy őspápua vagy dekadens-freudista bálványimádó, aki azokban a pattogó, hosszú vászonrolettkában, melyek ingmellekké égnek a Piazzetta napján, vagy azokban a mohos fejű tuskókban, melyek ötösével-hatosával állnak ki a savósan lustázó tengerből: fétiseket lát? Hogy mikor száműzetésemben (*én választottam! én választottam!*... van a világon ördögibb duett, mint a honvágy és az önvád Hieronymus Bosch képzeletéhez illő siri macskazenéje?...), igen, gyávaságból, örületből és betegségből és még Isten tudja, mi másból, magam! magam! magam! választotta száműzetésemben ott pörkölődöm diakónus Szent Lőrincként az önvád égető lepedőin, és hallom a roletták pattogását a napos szélben, és látom a farkas-petrezselyem színű fekete, mohos parókát a lagúna-cövekeken: fétisimádás ez? mikor sírva, vágyva, imádkozva, gügyögve, emlék-kisérteteit önkívületi túlzott taglejtésekkel ölelve, csak hozzájuk tudok beszélni? Mióta megtanultam a honvágy emésztő, rohasztó fájdalma, elátkozok mindent, ami érzem, ami vonzódás! Átkozom, hogy érzelmileg anyámhoz és apámhoz, feleséghez és gyermekhez, szeretőhöz és városhoz, művemhez és gondolatokhoz, tájképekhez és jézusokhoz, könyvtáramhoz és lidérc-kéjeimhez tartozom, mindezekhez hozzánöttem, emléküket égető és magnetikus! Milyen pokollá lesz minden vonzalom, ha már csak az emlékező honvágy és visszavágy alakjában marad meg az emberben! Ha látok egy szép képet: elfordítom a tekintetem, jaj, meg ne tessék, mert csak szenvedés és lázas kárhózat lesz belőle, ha *nem* látom többé. Ha meglátok egy szirén-mondén nőt a villamos peronján, a kalauzzal azonnal az alumínium- és fa- és bőrkapaszkodó patkók előnyeiről és hátrányairól kezdek diskurálni, hogy ne lássam ezt a „Marie Claire” boszorkányt, mert ha látom, az már érzelmi, izgatott kapcsolat – ami sohasem birtoklás, hanem a meddő odavágyás biztosítéka (hogy előbb vagy utóbb, az már játék-kalendárium). Ki találta ki az érzelmes vonzódás halálra ítélt trükkjét? Hányszor és kikkel kódorogtam a Márkus-bazilika fekete-aranyá rohadt méhkas-bélései között? (...milyen joggal mondja Betta, hogy ezek a kifejezések elviselhetetlenül izléstelenek? – a halál árnyékában végleg elvesztettem az ízlés- és arányérzékemet...). Itt, a San Marcóban volt az én babonás, beteg, szenvedélyes vallásosságom, a mítoszom-júság, a bandszák jobb híján istenéltsége; itt volt színészvérem minden ficánkolása: a komédia, a rítus, a póz, a véres-parfümös heraldika; papság, gyertya, ereklye, címer, vezeklés, körmenet, tradíció, Szűz Máriáról disponáló hárem-sztárok – szóval az a vi-

lág, ahol giccSOR színészek és legszigorúbb művészek egyformán jól érzik magukat: a gyáva bócher, a klerikális nagy bohóc, a nihilista fakir, a biológus, a történész és a művész nyilván egyforma szenvedéllyel lobogtak ebben a fokhagymahártyás kupolákkal ég felé emlőzött bazilikában...

És ugyancsak Velencének köszönhettem az „érettségemet” (s’il existe...): milyen új élet volt az számomra, hogy élvezni tudtam Torcellóban a 9–10. századi legegyszerűbb íveket és oszlopokat, azt a legprimitívebb tényt, hogy valami éppen csak hogy egyenes, vagy hogy valami éppen csak hogy gömbölyű. Bizonyára van pikantéria abban, hogy a végső egyszerűségek hitvédelmét egy ilyen bomlott barokk szőnyegbe próbálom belefoltozni... Mikor a Dózse-palota udvarán álltam, és egy *Othello*-előadás reklámját olvastam, hogy égett bennem az a mondat, melyet gyerekkori első angol Shakespeare-em papírfödélén olvastam, azt hiszem, Walter Scott-tól: „the highest pleasure that drama can give”. Nem egy életen át kódorogtam-e gyáván, valami konkrét bilincsként érzett belső lelki aggályból, a színház körül? Akartam-e mást, mint drámát? Voltam-e más, mint színész? De csak úgy, ahogy az ember nyomorék kisujja a lábán hasonlíthat egy arisztokrata nő gótikus mutatóujjához.

Mit? mit? mit láttál te, Giustiniani Szent Lőrinc, helyettem, vagy te énbennem, vagy sejtettem meg én tebenned, Velencében? A mozaikot Szűz Mária születéséről, melyen felér fél üdvösséggel, ahogy a fal hajlata miatt a mozaikkép oszlopai is édesen hajlanak, mint az ajkak a kezdődő sírás előtt. Isteni terasz, ívek, oszlopok, mondén nyilvánosság, részegítő anakronizmus (ennek nagyon-nagyon meg tudnám írni a hitvédelmét!), sétáló hölgyek az utcán, és teológiai vaginák a kirakatban, láttad ezt, Giustiniani? És vajon vagy-e olyan okos szent, hogy mikor én ilyeneket írok, akkor prűden prüszkölsz vagy értesz? Azt hiszem, nem értesz. De hátha fontosabb (nem önző, hanem „reál-hit-tani” szempontból), hogy *imádkozom* hozzád, mint hogy *vagy*? Megőrültél-e úgy a bizánci csillár-keresztől vagy kereszt-csillártól, mint én a bazilika barna légűrében: kereszt, melyet átdőf egy másik kereszt, úgy, hogy elágazik a világ minden irányába; ez a zsúfoltság, ez a pogány-bolond kedvtelés, hogy az Isten bitójából tündéri ékszer és dekoráció, manókenként forgoló Aladdin-lámpa lett – izgatott-e téged is ez, santissimo signore veneziano Lorenzo? Élvezted-e a dzsungeli őstermészet és a piperés udvari ember egyformán tenyésző ösztönét abban, mikor a kereszték végére az azóta igazán triviálissá vált lóheremintákat cifrázták? a futónövény, a művész, a divathölgy egyforma kedvtelését? Az Isten itt halt meg, és most zafirok kurva kirakata lett belőle! Tetszett ez neked, Giustiniani? Szeretlek akkor is, ha nem tetszett (azt hiszem, nem tetszett...). Az Isten szemében, ha valóban Isten, mélyen mindegy, hogy valaki úgy jut el hozzá, mint te, Canal Grande-i Lőrinc, vagy úgy, mint én, aki a te szemedben talán máglyára vetendő istenkáromló vagyok. Hiába morogsz ellenem, Giustiniani, a művészekhez, azt hiszem, meglehetősen bizonytalan a kapcsolat: de a vallásban nem fogsz kilökní a sorból.

Lőrinc! Belemártottad az ujjadat a nagy szenteltvíztartóba? Szeretted a domborműveket, az érett márványt, csontot, alabástromot? Az agyonmunkált, ezerrecézetű anyagot? Azt a széles tányért, a kolduskörmökhöz és kurtizánlakkhoz oly aránytalanul széles medencét? Csoda, hogy fekete lótuszok nem nőttek benne. Izzadt, júliusi hátadat a kimerítő, füstös mise közben támasztottad-e a hűvös oszlopokhoz? És tudtad, hogy Isten legszebb ajándékai közé tartozik az, hogy vannak nádkarcsú oszlopok és hónalj alakú ívek közöttük? Élvezted a borzalmas gyönyört, hogy kőből is tud a művészet csipkét faragni? És hogy nincs mozgalmasabb a bábszínháznál? Figura figura

mellett, rácson, lépcsőn, láncon, levegőben, falon, oszlopfőn és lábtörlőnek intarziált szarkofágfödőn... hát még ha vértanúk rejtett ereklyéivel vemhes a belsejük!

Te, Lőrinc! Ebben a számomra talán már örökre elérhetetlen Velencében ne beszéljünk valamit a katolicizmusról? Teológiai aperitifnek legalábbis annyit, hogy tán te sem vagy, Isten sincs, és amiről itt a bazilikában szó van, ami itt ábrázolva van, az mind hazugság! De nincs nagyobb valóság a világon, mint hogy az emberiség (én is! én is!) ezt rettenetesen kívánja, termeli. Ez az egész bizánci, velencei bazilikamitosz olyan szerves-szervi realitás az emberben, mint az epéje vagy a jobb marka. A monoton fenséges karszékek halálos klaviatúrája a bazilika kórusában: egész gyerekkorom, mikor álomban sem tudtam (...apám? papjaim?...) más eszményképet elképzelni, mint a püspökséget! lila redőzeteket „plaszírozni” egy ilyen reneszánsz karszékben. Nem holmi szomorj-dezső-féle, garay-téri esztéticizmusból, hanem őrült Krisztus, őrült Medici, őrült holttest, őrült Dionysos és őrült Szent Ferenc komoly vérfertőző házasságából a testemben.

Na látod, itt az igazán tolvakvoán kacér apropó, kedves Giustiniani Lőrinc, ismétlem, ne beszéljünk valamit a katolicizmusról? az ereklyékről és az ereklyetartókról, amelyek nélkül nem lehet élni: katolikus kulcsont, katolikus szandál, katolikus név és kapukulcs, katolikus bilincs és katolikus köldökzsinór a hetvenhetedik dantei égig – ez kell nekünk, nem pózos puritanizmus és csak-lelkies lélek. Nem!

Volt-e a világon szabadgondolkodó, anarchista és nihilista kételkedő, aki úgy állt távol (vagy ellen) minden képzelhető (akár vallásos, akár tudományos, akár politikai) dogmától, mint én? És volt-e babonás zsidó, cigány vagy katolikus asszony, aki úgy csókolta az ereklyetartók födelét, mint én? Aki csak egy kicsit is belekóstolt a lélektanba, tudja jól, hogy itt semmiféle „meglepő önellentmondás”-ról nincs szó. Az agy végtelen kritikakényszere és a fantázia meg szív meg kéj végtelen mítoszkényszere éppoly természetes végzetszerűséggel futnak egymás mellett, mint a nemzés és az emésztés, a lélegzés és az alvás.

Lorenzo Giustiniani egyszer nagyon későn ment haza a templomból – úgy, mint én, hányszor, de hányszor, vallási örületben töltött gyerekkori éveimben, de hiába, az ima mámorítóbb, mint az ópium vagy a kéj, aki egyszer megízlelte, elkárhozott az üdvözítő telhetetlenségben. Lőrinc térdén, a síkatorok mécsai alatt is meglátszott az oltárlépcső pora: két nagy kerek folt – csillogó hangon erre tette első megjegyzését az a látomásos égi hölgy, aki egy vadeszakkal lezárt dinnyebolt és egy (emberi fülre emlékeztető kunkorokban) szunyókáló éjjeliőr között megjelent Lőrincemnek. Olvashatja mindenki a szentek életében, hogy ez volt az első csodája, első természetfölötti kinyilatkoztatása! Egy velencei külvárosi utcasarkon megjelent neki az Égi Bölcsesség, aki az ószövetségi könyvek hagyományozása óta mindig nő alakú.

Ebben a sötét közjátékidőben (...és vajon csak „köz” marad-e és nem a sírba kísérő véglegesség? és vajon „játék” marad-e és nem a halál foglalója?...) – ebben a sötét időben, szorongó, könyörgő, egzaltált imáimban hányszor gondoltam arra, hogy ami a Lőrinc-szentem üdvössége volt, az az én átkom: a bölcsesség és a nő, a határait repesztő intellektus és a határait repesztő kéj. De van valami hátborzongató abban, hogy ez a Velencében megjelenő (lehet egyáltalán máshol megjelenni?) égi vízió filozófiának és menyasszonynak, agyvelőnek és vénusznak, logikának és bordélynak nevezte magát! Ha nem *gondolkoztam* volna olyan naiv-parszifálos végtelenséggel a logika és a természetűdás két lámpája mellett – a megalkuvást, diplomáciát vagy alkalmazkodást remetebarbárságomban még híreből sem ismerve –, talán most nem egy börtönben ele-

mezném a honvágy és imádság részeg fájdalmait, hanem Velencében vásárolnám a mályvamintás melltartókat két búcsújáróhely stációi között. Égi bölcsesség: nekem gyilkosommá lettél. És ha nem szerettem volna annyira a nő változatban megjelenő gyönyörűséget (lelkem mélyén közben hidegebb voltam, mint minden antarktiszosok...), talán szintén nem egy elátkozott szemégtödörben nyávognék Szent Márkus kupoláinak ezüst-penészes tőgyei után, hanem ott élnék közöttük, és szabadon írhatnám gyónó útirajzomat vissza a teremtő Istennek, pólyám és koporsóm között. Képzelheted, talán soha többé nem létező olvasóm, mit éreztem ezek szerint, mikor olvastam, hogy velencei Szent Lőrincnek megjelent nő alakban az égi bölcsesség! Lőrinc kapkodott utána, ordított, térdre esett – a szegény hortyogó éjjeliőr felébredt, ijedtében se lámpáját, se fejmasszura emlékeztető cilindert, se lámpagyújtogató alabárdját nem találta –, az ingére vetkőzött hamletek szoktak így handabandáznai az ötödik felvonás párbajjelenetében, mint ahogy ez a megvadult Szent Lőrinc rúgkapált az eltűnt skolasztikus hetéra után. A szegény éjjeliőr (orra paradicsom, bajusza kukorica kilógó haja: portrénak ennyi elég, mikor szentekről és Aphrodité-rangrejtésben megjelenő Nagy-Raisonról van szó), a szegény éjjeliőr beszárnyalt a legközelebbi nyitott csapszékbe (mint az öreg libák, ha bikfic dakszlikutyák megkavarják őket a pocsolójában), és szuszogva elmesélte a részegeknak, hogy kiszabadult örült grasszál Velence utcáin: égi menyasszonyról szaval, aki a szépség és az okosság megtestesülése... csak épp teste nincs. Több se kellett a boros kompániának, az egyik szajha kirohant az utcára, odaugrott a lázas szemű Lőrinc elé, és egy olyan obszcén komédiát rögtönzött ott neki nászágyról és könnymolyságról, filozófiáról meg valami egészen másról, hogy a köréje gyűlt matrózok szétrepedtek a röhögéstől. Közben vagy hatan is fogták Lőrincet, hogy kénytelen legyen nézni és hallgatni a színházat.

De ha már a nőknél tartunk, hányféle változatban forognak a legendák Velencében, Lőrinc barátunk igazi (nem látomásos) vőlegénységéről. Mesélik, hogy a vízió után a kocsmai emberek erőszakkal leitatták, és mikor tökrészezen reggel felé kirúgták a söntésből, szegény Lőrinc ott tántorgott a zöldes-savanytejés velencei hajnalban. Egyszerre csak megpillant a nagy Kanálison egy gondolat, mely jóformán hosszabb, mint az a hullám-heg, mely a hajók után szokott szárnyas cipzárként a vizeken végignyúlni: benne ül öreg, beteg édesanyja és az öregasszony által kiválasztott ifjú menyasszony az ifjú Lorenzo számára. Mikor Lorenzo a partról meglátja ezt a nőt, beleveti magát a vízbe, odaúszik, és csatakosan, mint a sós vízben főtt kel-level, odarotyan a billegő gondola közepébe: elkezd udvarolni az öreganyja által választott menyasszonynak; benne még a szesz, és azt hiszi, hogy ez a nő most valóban az újra megjelent „égi bölcsesség”. A gondola fekete sátra alatt (ilyen fekete sátor alatt viszik ki hordályakon a halottakat a közkórházakból...) olyan furcsa a novemberi gesztenyelevéllé zsugorodott öregasszony és a divat minden rímeivel felcifrázott menyasszony, aki egyébként röhög az egészen, mind a részeg, vacogó-vizes Lőrincen, mind a haldokló öregasszonyon. Az önmaga uszályaként nyúló gondola mellett ficáncol egy kis csónak, abban ring igazi szeretője. Állítólag ez a haldokló vén boszorkány, aki ott kehegett szüntelenül a gondola gyászkesernyője alatt, el tudta érni, hogy a Giustiniani-palota hálószobájában Lőrinc és a kiszemelt menyasszony nagyon együtt legyenek; gondolta, hogy „a gyermek” hat még az ő bolond Lőrincére is, aki biztosan elveszi a kiszemelt dámácskát. De mikor Lőrinc kijózanodva kitémolygott az ágyból, fogta hivatalos menyasszonya minden ruháját, nagy parasztbodyba pakolta, és egy csónakon átevezett Alga szigetére a Szent György-kanonokhoz.

Azt csak zárójelben jegyzem meg, hogy az a tangóharmonikás limonádé-trubadúr, aki ott játszott a delfint a hivatalos menyasszony gondolája körül, előbb lett nagy szent, mint maga Lőrinc. Mert meglátta Lőrincet reggel, amint a palota iszapos lépcsőin hozza le, hasára öelve, a nő minden csillogó hóbelevancát, amint beledobja a csónakba, aztán izzadva kanalazza az evezőkkel a szürke aludt-tengert, és csak megy-megy, lapátolva magát a Szent György-kolostor égő aranykeresztje felé. És akkor bizony ő is belevágta a vízbe az evezőit, ment utána, utol is érte, beszélni kezdett vele, és mikor Lőrinc bevallotta neki, hogy szerzetes akar lenni, és ezeket a fényes ruhákat meggyónni és elégetni, a szerenádos selyemfiú, aki még tegnap az „o sole mio”, a parasztbecsület, a levélária és hasonló gregorián aszkétaszonok potpourrijával bűvölte Lőrinc menyasszonyát, nos, ez a fiú zokogva csatlakozott Lőrinchez... és aztán a Szent György-kanonokok között évtizedeken át nem volt derekabb ember, mint éppen ő.

„Ez Olaszország” – ahogy újságírók vagy társaságbeli emberek mondják. Igazuk is van. Mi köze is lehetett szegény Lőrincnek a szerelemhez? Végigcsinálta azt, amit oly sok ezren és ezren Velencében, csak azzal a különbséggel, hogy – mivel végtelenül érzékeny volt, és emlékei megfagyott kerékvágásaként a sírig lelkében maradtak – ezek a gyerekkori dolgok egyszer s mindenkorra tönkretették az életét. Az ifjú narciszkodások és első találkák a lagúnák (kulisszaszerű ecsetvonásokkal festett) lányaival csak a bűnt és a betegséget jelentették: egy-egy futó gyönyörűség vagy a pokol, vagy az éterszagú kórház rémképeivel tapadt össze; lélektani banalitás, de a fél emberiség üdvössége megy cigányútra tőle. Mit ér egy szőke fej a karnevál fáklyás homályában, ha hajnalban a gyóntatószék poros deszkalépcsőin kell összetiporni és megtagadni? Meddig világíthat a saharai Lidón egy fürdő nimfa fehér trikóban, ha másnap egy mocskos apácakórház várótermi fapadjain kell kuksolni, kezében egy ronda papírra nyomott, festékkihagyásos nagy sorszámmal: Lucretius nagy „Venus Genetrix”-éből egy ilyen piszkos „17”-es lett. Milyen pokol volt, mikor egy éjjel hirtelen szűrő fájdalmat érzett a karján, ahogy megfordult az ágyban: valami apró zöldes meg vöröses kelés volt a bőrén...

Velencében hullámozott a farsang, Lőrinc kora hajnalban kiszökött, hogy a kórházba menjen, alig tudott a szűk utcákon átlábolni a részeg táncosok és álarcosok tömegén; érezte, hogy ő valahogy a szenvedésre született. Nem volt hajlama az önkínzásra, de tudta, hogy ilyen testtel, mint az övé, nem lehet mást, mint szenvedni. És minden romantikától és perverziótól messzi-messzi távol természetes otthonának találta a szenvedést; úgy érezte, hogy a kereszténység a torzónál kezdődik: legfőbb létalapja az, hogy a betegségre, a mulandóságra, a nyomorúságra és a szegények halálára irányítja figyelmét. A „meddő töredék”: ennek érzése az a kereszténységben, mint a belvederei Apolló a görögségben.